

СЕКЦІЯ 5 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.5.024.5

Пожидаєв А.Є.*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту**Луганської державної академії культури і мистецтв імені Михайла Матусовського***Блюм С.О.***аспірант**Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті проведено дослідження специфіки сучасного ринку праці України. Визначено рівень зайнятості та безробіття населення України. Проаналізована динаміка чисельності зайнятого населення і населення працездатного віку. Визначено структуру потреб підприємств у працівниках за професійними групами.

Ключові слова: ринок праці, безробіття, зайнятість, державна політика зайнятості, населення.

Пожидаев А.Е., Блюм С.О. СПЕЦИФИКА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РЫНКА ТРУДА УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье проведено исследование специфики современного рынка труда Украины. Определен уровень занятости и безработицы населения Украины. Проанализирована динамика численности занятого населения и населения трудоспособного возраста. Определена структура потребностей предприятий в работниках по профессиональным группам.

Ключевые слова: рынок труда, безработица, занятость, государственная политика занятости, население.

Pozhidajew A.E., Blium S.O. SPECIFICITY OF LABOUR MARKET OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

This scientific work studies the specifics of the modern labor market of Ukraine. The level of employment and unemployment in Ukraine is defined in this work. The dynamics employed population and the working age population in Ukraine is analyzed. Also the authors determine the structure of the needs of enterprises for employees by occupational group.

Keywords: labor market, unemployment, employment, state employment policy, population.

Постановка проблеми. Регулювання зайнятості населення на ринку праці має істотне значення у сфері формування робочої сили, прогнозуванні трудового потенціалу, в обранні пріоритетів зайнятості населення на регіональному ринку праці. Основою забезпечення продуктивної зайнятості в умовах ринкових відносин є державна політика зайнятості, яка будується на сприянні у працевлаштуванні незайнятому населенню, наданні усесторонньої допомоги в підвищенні конкурентоспроможності населення шляхом профнавчання, сприянні самозайнятості і підприємницькій діяльності, створенні нових робочих місць для безробітних, тобто гнучкого, мобільного ринку праці. Регулювання зайнятості населення на ринку праці не буде ефективним за умови здійснення його лише службою зайнятості, до цього мають бути причетні галузеві міністерства, працевдавці, влада, система освіти.

Проте потребують поліпшення якісні чинники структури трудових ресурсів села. Неминучим наслідком тривалої економічної кризи на селі є збільшення масштабів безробіття. Однак показник чисельності безробітних виявляється незначним у порівнянні з наявністю на селі ще великої кількості не зайнятих трудовою діяльністю громадян. Відбулося скорочення частини робочих агропромислового комплексу, мережі сільських шкіл, клубних, медичних і побутових закладів, а також працівників соціальної сфери села. Це є яскравим віддзеркаленням втрати кваліфікованого про-

шарку сільських робітників, які не можуть знайти собі застосування.

Безпосередньо сьогодні наступив той час, коли необхідно готувати кадровий потенціал, який був би конкурентоздатним на ринку праці, міг би швидко адаптуватися в нових умовах господарювання і діяльності підприємств різних форм власності. Актуальним для державної служби зайнятості області є налагодження тісних контактів з керівниками сільськогосподарських підприємств, створених в умовах реформування аграрного сектору економіки, забезпечення ефективного задоволення попиту на робочу силу, професійного навчання безробітних кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праця як фундаментальне соціальне явище завжди привертала увагу дослідників-економістів, суспільствознавців. Велике значення цього феномена мають класичні твори Платона, Аристотеля, А. Сміта, Дж. Мігеля, Г. Гегеля, В. Джевонса, К. Менгера, К. Маркса, А. Маршалла, Дж.М. Кейнса [1], Д. Кларка та ін.

Мета статті полягає у дослідженні специфіки функціонування ринку праці в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пропозицію робочої сили для виробництва товарів та послуг на національному ринку праці забезпечує частина всього населення країни обох статей віком від 15 до 70 років – економічно активне населення. Рівень економічної активності населення України протягом останніх десяти років дорівнює 62–63%.

При цьому чисельність економічно активного населення України є достатньо стабільною на фоні загального зменшення чисельності населення країни і у 2013 р. дорівнювала 22 млн. 22,8 тис. осіб, зменшившись у порівнянні з 2000 р. лише на 680,5 тис. осіб.

Встановлено, що починаючи з 2004 р. більш інтенсивно відбувається зростання економічної активності сільського населення у порівнянні з міським населенням. У 2013 р. рівень економічної активності сільського населення становив 67,1%, тоді як рівень економічної активності міського населення є нижчим – 61,8%.

Результати аналізу показників щодо використання наявного трудового потенціалу свідчать про більш повне його використання серед сільського населення. Так, у 2004 р. лише 55,8% міського населення віком 15–70 років були зайнятими, 9,6% – безробітними, а 38,2% – економічно неактивними, тоді як серед сільського населення у цьому віці 62,2% були зайнятими, 7,2% – безробітними, 32,9% – належали до складу економічно неактивного населення [2].

Слід відзначити, що позитивними тенденціями, які сформувались у структурі економічно неактивного населення протягом останніх років, є значне зменшення питомої ваги тих, хто зневірився у пошуках роботи (у 1,93 рази), та тих, хто не знає, де і як шукати роботу (у 2,25 рази). Це є свідченням підвищення ефективності функціонування ринку праці України. Крім того, значною мірою збільшилась частка громадян, зайнятих у домогосподарствах, або тих, хто перебуває на утриманні, що свідчить про підвищення рівня доходів населення, у тому числі нетрудових (відсоткових, від власності тощо) зростання якості життя та ін.

Щодо розподілу економічно активного населення України на зайнятих та безробітних, з моменту набуття чинності Закону України «Про зайнятість населення» і до 2012 р. характерною рисою національного ринку праці є тенденція поступового зростання рівня зайнятості населення – з 55,4% у 2004 р. до 59,3% у 2012 р. та зниження рівня безробіття – з 10,9% до 6,4% відповідно. Лише у 2013 р. унаслідок економічної кризи рівень зайнятості знизився до 57,7%, а рівень безробіття збільшився до 8,8% (рис. 1).

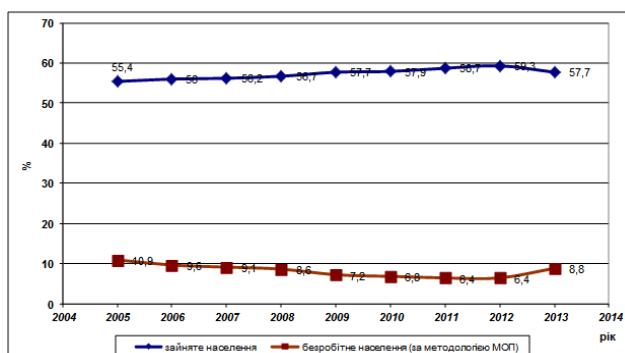

Рис. 1. Рівень зайнятості та безробіття населення України у 2004–2014 рр. [2]

Підвищення рівня зайнятості населення відображає зростання чисельності зайнятих в Україні – з 19971,5 тис. осіб у 2004 р. до 20972,3 тис. осіб у 2012 р., яке відбулось за рахунок збільшення кількості зайнятих осіб працездатного віку на 798,4 тис. осіб протягом 2004–2012 рр. (рис. 2).

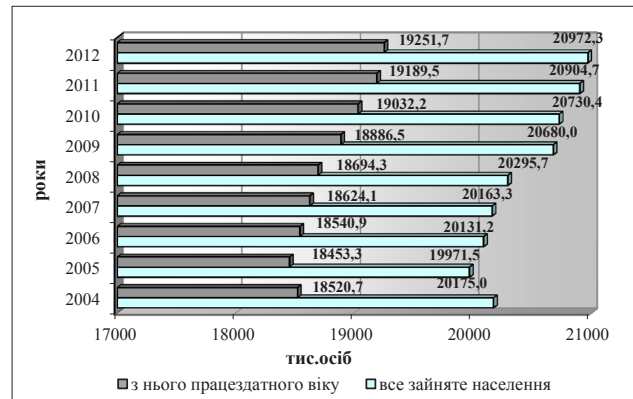

Рис. 2. Динаміка чисельності зайнятого населення і населення працездатного віку в Україні у 2004–2012 рр., тис. осіб [2]

Аналіз статистичних даних стану ринку праці України протягом останніх років виявив, що на фоні збільшення загальної чисельності зайнятого населення поступово зменшується чисельність найманих працівників. Даний процес свідчить про активізацію трудових відносин у неформальному секторі економіки України. Кількість зайнятих у цьому секторі економіки у 2012 р. зменшилась порівняно з 2000 р. на 1,48 млн. осіб і становила 4,5 млн. осіб, або 22,1% загальної чисельності зайнятого населення віком 15–70 років.

Установлено, що неформальний сектор економіки, як і в попередні роки, залишається пріоритетним місцем прикладання праці майже для кожної другої особи з числа зайнятих сільських жителів. Сільськогосподарське виробництво є основним видом діяльності неформального сектору економіки (66,0% зайнятих у цьому секторі, або 73,0% усіх зайнятих у зазначеному виді діяльності). Іншими розповсюдженими видами економічної діяльності населення у цьому секторі економіки є: торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; діяльність готелів та ресторанів та будівництво [2].

У цілому аналіз динаміки чисельності найманих працівників за видами економічної діяльності дозволив зробити висновок, що в Україні протягом 2004–2012 рр. відбулось зменшення чисельності працівників у таких галузях, як сільське та лісове господарство, мисливство, рибальство та промисловість, при цьому збільшилась чисельність найманих працівників у торгівлі, сферах фінансової діяльності, операцій з нерухомим майном та надання послуг підприємцям.

Останніми роками найвищими темпами чисельність зайнятих скорочувалась у промисловості, будівництві, сфері освіти, культури, науки та сільському господарстві. Це пояснюється специфікою означених галузей, високою мобільністю кадрів, які від початку реформ і ринкових перетворень стали переходити у більш прибуткові сектори економіки.

У всіх інших сферах економічної діяльності збільшилась питома вага найманих працівників, зокрема, у торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, а також освіти – на 3,1%; охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги – на 1,6%, у фінансовій діяльності – на 1,5%, операціях з нерухомим майном, оренді, інжинірингу та наданні послуг підприємцям – на 1%; трохи меншою мірою збільши-

лась частка працівників у державному управлінні (0,7%), діяльності транспорту та зв'язку (0,5%), наданні послуг, діяльності у сфері культури та спорту (0,4%), будівництві та діяльності готелів та ресторанів (0,1%). Це є свідченням бурхливого розвитку галузей ринкової інфраструктури та зниження престижності праці в матеріальній сфері.

Показники розміру середньомісячної заробітної плати, нарахованої штатному працівнику, за видами економічної діяльності у 2013 р. свідчать, що найвищу заробітну плату отримували працівники сфери фінансових послуг – розмір нарахованої зарплати перевищував середній в економіці у 3,35 рази, також високою була зарплата працівників сфери державного управління (на 31,8% вища за середній рівень), транспорту та зв'язку (перевищувала середній рівень на 26,4%), операціях з нерухомістю та надання послуг підприємцям, промисловості.

Низький рівень заробітної плати спостерігався в галузях діяльності готелів та ресторанів, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, лісового господарства (близько 70% рівня середньої заробітної плати в національній економіці). Найнижчою була заробітна плата у рибальстві, рибництві (на 46% нижча за середній рівень) та сільському господарстві – більш ніж на 36% нижча за середній рівень у національній економіці.

Аналіз динаміки потреби підприємств України в працівниках свідчить, що протягом останніх дев'яти років загальний попит на ринку праці зменшився на 31,1 тис. осіб. Значне зниження даного показника у 2013 р. обумовлене наслідками економічної кризи 2012–2013 рр.

Протягом останніх років найбільшою мірою збільшилась потреба у працівниках найпростіших професій – на 3,3 тис. осіб, або у 1,49 рази у 2013 р. порівняно з 2004 р., питома вага у загальній структурі попиту на робочу силу збільшилась до 15,2 (з 6,9% у 2004 р.); потреба у працівниках сфери торгівлі та послуг за останні дев'ять років збільшилась у 3,2 рази – з 4,8 тис. осіб у 2004 р. до 8,0 тис. осіб у 2013 р., частка в структурі попиту зросла більше ніж у два рази – з 5,0% до 12,2% протягом зазначеного періоду; потреба роботодавців у технічних службовцях зросла з 1,3 тис. осіб у 2004 р. до 2,4 тис. осіб у 2012 р., або у 1,84 рази, підвищення у загальній структурі попиту дорівнює 2,3% (з 1,3% до 3,6% протягом 2004–2013 рр.) [2].

Відповідно до сучасної структури зайнятості населення країни, найбільший попит на робочу силу притаманний промисловості, який, зокрема, протягом майже всього зазначеного періоду демонстрував тенденцію до зростання (з 49,6 тис. осіб у 2002 р. до 57,4 тис. осіб у 2007 р.) і лише з причини економічної кризи у 2012 р. загальна потреба підприємств у працівниках знизилась до 65,8 тис. осіб (у 2012 р. на 46,3% менше, ніж у 2007 р., у 2013 р. на 27,7% менше порівняно з 2012 р.). Попри кризові явища на промисловість припадає найбільша питома вага у структурі попиту на ринку праці – 39% у 2002 р. і 23% у 2013 р. (33% у 2007 р.).

Навантаження на одне вільне робоче місце в Україні, починаючи з 2004 р., поступово знижувалось, сягнувши середнього показника – чотири особи на місце у 2007 р. – порівняно з 11 особами у 1999 р. У 2012 р. відбулось стрімке зростання навантаження не зайнятих трудовою діяльністю громадян на вільні робочі місця, збільшивши даний показник у 2,5 рази – до 10 осіб на місце [2], що обумовлено в першу чергу кризовими явищами в економіці Укра-

їни. У цілому по країні навантаження незайнятого населення на кінець 2013 р. становило 82 особи на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) проти 96 осіб у 2012 р. [2]

У результаті аналізу співвідношення попиту та пропозиції робочої сили в Україні у 2004–2013 рр. було з'ясовано, що у 2013 р. найвищий рівень навантаження незайнятого населення на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) був характерний для працівників найпростіших професій у сільському господарстві та подібних галузях (1022 осіб); кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (284 особи); службовців, пов'язаних з інформацією (244 особи).

У структурі працевлаштування незайнятого трудовою діяльністю населення за видами економічної діяльності найбільша питома вага припадає на промисловість (26,01% у 2013 р.), сільське господарство, мисливство та лісове господарство (21,77% у 2013 р.).

Висновки. Таким чином, результати аналізу стану ринку праці України у 2004–2013 рр. свідчать про наступні тенденції розвитку сфери зайнятості:

- поступове зростання з 2004 р. чисельності економічно активного населення на фоні зменшення загальної чисельності населення за рахунок збільшення саме економічної активності населення;
- зростання більш інтенсивними темпами економічної активності сільського населення порівняно з міським населенням починаючи з 2004 р.;
- поступове зростання рівня зайнятості населення та зменшення чисельності безробітних;
- поступове зменшення чисельності найманих працівників на фоні збільшення загальної чисельності зайнятого населення;
- серед міського населення поширеною є робота за наймом та підприємницька діяльність з використанням робочої сили;
- серед сільського зайнятого населення переважає самостійна зайнятість – 76,3% загальної чисельності самозайнятих осіб (у тому числі роботодавців та безкоштовно працюючих членів сім'ї);
- сільськогосподарське виробництво є основним видом діяльності неформального сектору економіки;
- скорочення зайнятості населення в основних галузях матеріального виробництва (найбільшою мірою у сільському господарстві – на 11,1%), що свідчить про перерозподіл робочої сили на користь галузей сфери послуг – торгівлі, фінансової діяльності, будівництва, освіти;
- диференціація заробітної плати за видами економічної діяльності – заробітна плата працівників сфери фінансових послуг перевищує більш ніж у три рази середній рівень в економіці, заробітна плата у рибальстві, рибництві та сільському господарстві на 40% нижча за середній рівень, що свідчить про економічну непривабливість зайнятості у сільському господарстві;
- на промисловість припадає найбільша питома вага у структурі зайнятості населення та, відповідно, попиту на ринку праці;
- найвищий рівень навантаження на ринку праці характерний для працівників найпростіших професій у сільському господарстві;
- на зареєстрованому ринку праці спостерігаються позитивні тенденції щодо скорочення безробіття, зростання обсягів та рівня працевлаштування, підвищення рівня охоплення безробітного населення заходами активної політики зайнятості;

- значний вплив на стан ринку праці у 2013 р. здійснили наслідки економічної кризи, обумовивши зниження рівня зайнятості, підвищення рівня безробіття, зростання навантаження не зайнятих трудовою діяльністю громадян на вільні робочі місця тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1978. – 494 с.
2. Матеріали офіційного сайту Державного кабінету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Матеріали офіційного сайту Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/>.
4. Матеріали офіційного сайту Головного управління статистики у Луганській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lugastat.lg.ua/>.
5. Послання Президента України до Верховної Ради «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 роки». – К., 2000. – 123 с.
6. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2004 р. // Урядовій кур'єр. – 2002. – 28 грудня. – № 244.